

Ett gotländskt slätteröl.

Bild från ett slätteröl i Stånga för trettio år sedan.

"Tiderna förändras" och med dem seder och bruk. Ännu för ett eller annat århundrade sedan hölls i det vardagslivet i bygderna slätteröl i den gamla goda stilen, men nu ha de försvunnit och i stället för lärnas vinande genom det frodiga gröna gräset på ängarna hör man nu slättermaskinernas rassel ute på vallarna.

Våra vackra gotländingar ha till största delen uppodlat endast på enstaka slätter ölmåsar, särskilt några verkligt vackra sådana. Men även dessa sälls nu med slättermaskin, och för den uppväxande generation är slätteröl ett oäkta begrepp.

Det var fröjd och samman, när ett dykelt i svunna dagar gick av stapeln. Arbetet var modösamt för de deltagande både män och kvinnor, men det gick med liv och lust ty man visste att på kvällen blev det tekar och dans sedan ången avmejats och hoet sammanhållts. Ett slätteröl var en efterhängad tillfreds, särskilt för ungdomen, ty man fick efter sluttat arbetet röra sig av hjärtans lust, lika mycket som på "lekstugorna" om vintern.

Rodan låg på morgonen var man i farten. Solen hade knappt hunnit nå över horisonten i öster, innan slätterkarlarna stodo färdiga med "örva och lea" på ången för att börja avmejandet. Var det en stor ång, som skulle slås, så hade man lejt många män, ett par dussin eller kanske ännu flera, ty allt skulle vara undangjort till kvällen, ett slätteröl fick inte räkna mer än en dag.

Slätterkarlarna gingo i en lång rad, i talen, den som var duktigast att följa eller också busbonden på gården. Med långa, jämna tag väste lärna fram genom gräset, och de byss så ljudligt bluffsande ångbussarna, klöver, löck, timjan, blåklöcker, fölls omkring till marken för att om en kort stund ligga livlösa och vissnade, en vimmele om alltings "förginglighet". I den tidiga morgonstunden gick arbetet friskt ut i den, solen stod ännu lågt därborta över trädtopparna i öster, desa strålar voro inte så brännande som senare på dagen, graset var dagvettigt och friskt och träd och buskar gävo skugga och svalka. Men fast man gnodde värre, så underlät man dock inte att hålla måltron vid makt, det pratades och skämtades så det stod härligt till, det ens ordet gav det andra, inkaften bragade och man skojade och skrattade så det var en fröjd åt det. Naturligtvis var bygdskränikan på tapeten, allt som hämt och skett i trakten under senaste tiden ventilerades nog. Ett omtyckt samtalsämne var givetvis det lilla könet och vederbörandes framgångar hos detta, ty den manliga naturen förnekar sig aldrig.

Engår vid 6-tiden hölls frukost, frukosten intogs i vanliga fall ute i det gröna, det fattades ingenting av vare sig mat eller dryck, och att spöten var den allra bästa behövs man inte tvivla på. En sup till maten vankades alltid, och det goda nybergsölet följt fick en styckande åtgång. Detta sistnämnda är för övrigt värt ett eget kapitel, det var något än det bästa, som nu för tiden serveras under namn av klass I eller II. Vid slätterölen köades en hel stor tåna ut på ångare, och denna kvälsten kom, var den länsad.

Efter frukosten började kvinnorna stå i arbetet med att rätta samman hoet. På ångorna skuggiga platser lades det "bränd", d. s. s. ströddes ut över "bränd", så att hela hoet blev tyllt av det. Var hoekvällen till, så kunde det bli ett mynne den rikliga, så kunde det bli ett mynne följande antal sådana, som sammantröttes under dagens lopp. Räfserskorna arbetade i lag, vanligen tre eller fyra tillsammans. Varje sådana lag övertogs var sin s. k. "rumpe", varifrån hoet förledes fram till "brända". Namnet rumpe härleder sig därav, att man först väfsade samman hoet från två sidor, så att det låg i en lång tvärs ång, som rullades sig fram till den öppna ytan, där det därefter ledes för att förka. Denna sträng ökrades nämligen en annan "rumpe" på godändan. För att hoet skulle rulla snabbt, vändes det några gånger under dagens lopp, vilket arbetet utfördes av räfserskorna d. s. s. ångorna så de med räfserskorna rullade i det s. k. "brända", så att hoet kom ut till ångorna strax.

Sedan trummen kommit med i arbetet, blev det riktigt liv i lekarna, ty vore i samman med sig så nöjesfyllda de voro i samman med sig, så att det knädes och så de försäkte, därom kan det sägas, och skämtet tog sig ibland rätt så lustiga uttryck. Ja, så förgick arbetet till middag, då man fick en välbekant paus på ett par timmar. Sedan lärnas slipats, satte man sedan åter i gång framman

tvättiden. Nu när solen stod högt på himlen och gassade på värre, blev det avsettigt, varför ökonsumtionen starkt ökades. Det var ett omtyckt nöje för småbarnen att springa omkring med dricka, på så vis fingo även de vara med om slätterölet. Men ju mer ömman drack, desto mer steg stämningen, ty ölet var starkt och suparna till frukost och middag gjorde också sitt till. När man sen drack eftermiddagskaffe, "bränd", så kunde därifrån många gåna uppgåga rum. Här ett exempel på ett sådant. Ute i en viss socken på södra Gotland bodde för många år sedan en handlande, en glad och munter fyr, som alltid brukade deltaga alla slätteröl i socknen. Att vara med och arbeta hela dagen ville han dock inte, det var han för maktigt till, utan först strax innan eftermiddagskaffet skulle drickas, kom han. Så en gång, när gubbarna blivit uppgående av en kanske mer än vanligt kraftig kaffebräda, besloto de att skoja riktigt ordentligt med honom. Fördusknall påerade man sig i närheten av en stor myrstack, när man skulle dricka kaffe, och över myrstacken kastades en massa ho. Sedan kaffet inmundigats, började alla bombardera den stackars karen med hoet, som var aldeles full med myror, så att han blev nästan begravad. Han gjorde upprepade försök att resa sig upp men fastholls, och den som har god fantasi kan lätt förstå, hur stackarn kunde sig där nere under hoet. När han äntligen blev fri, krop det legioner myror på kroppen på honom, men till all lycka fanns det en "bräva" strax i närheten, den arme mannen rusade dit, rev av kläderna och kastade sig huvudtunga i vattnet. Ja, så och ännu värre hindrad kunde det gå till vid slätterölet förr i tiden.

Frammet sju- eller halvåtta tiden var samtigen den första och arbeta samman delen av slätterölet till ända. Hela ången var nu slagen och hoet sammanbrädat. Ibland brukade man lägga lopp i stora stackar, "haukar", i synnerhet om det såg ut att bli regn. Låg det utbrött på marken, kunde det nämligen lätt ta skada, om det blev mycket regn. Efter sluttat arbete samlades hela skaran hemma på gården, som anordnat slätterölet, där man nu intog kvällsvard. En sländer rätt var då alltid god, vanligtvis risgrögröt, var till man ofta i stället för mjölk använde öl. För den som inte försökt att äta öl och risgrögröt tillsammans, kan jag upplysa, om att det smakar gott, mycket bättre än man skulle tro. Den goda och kraftiga måltiden avslöts genom sjungandet av en psalm, liksom man brukade göra vid högtidliga tillfällen, bevilj och begravningsar. Gotländingar ha nämligen alltid styrt hållt och göra det väl på de yttre formerna för religionen, även om det har varit så och så med verkligt kristligt ansk.

Ja, nu var arbetet slut, alla voro mätta och glada och bellina, nu kunde det roliga börja. Man samlades efter sluttat kvällsvard ute på ången, där spelmannen stämde sin flöjt och spelade upp en spritande polka. För om per svingade nu slätterölet om i virvlande yv dans, och fastän arbetet varit strängt under dagen, förmarktes inte den minsta trötthet, följens elektriserade toner ryckte alla med sig, både unga och gamla. De polskar Kadrlöf och valdes spelmannen brollade fram med sin starka, svacka hos de till ären mera komna fram glada minnen från deras ungdom, de kunde omöjligt stå stilla och se på, när ungdomen dansade de måste också med i lek, och trots glatt förtroende ämnar och styrande kanna dansade de iaktfattare än många ungdom. Så förgick dansen omväxlande med gamla folkliker till midnatt eller kanske ännu längre, ingen tänkte på att gå hem och lägga sig i bäddröcket, ty vara härliga ljusa nordiska sommarnätter äro ej gjorda för somna var och en som tillbringat någon sommar på landet och som svar på det är att förstå sig till att gå till koja, när psalmen och resor sända ut sina rusande, ledovändande, välsäker och musiken hekar från dansens uppe i luften. Sommarroset är liksom skapad för droomeri och ålskogel, så tycka vi, och så tyckte våra förfäder. I de ljumra slätterölet efter slätterölen skötes också många dans som räckte livet ut.

Slätterölen tillhoro nu en svunnen tid, visserligen hållas ännu på en del ställen något som kallas slätteröl, men de äro blott bliska skuggbilder av förra dagars. Men runtom i våra gotländska socknar finnas ännu i dag många gamla, som i sin ungdom ha varit med om rättiga slätteröl, och de berättas med hänförelse och glädje i bilden om sina minnen från dagar, som gått. Vår undersökt gotländska ångar, vartill inlett annat svenskt landskap kan uppvisas intressanta, ha, som sedan nämnts

I inledningen till denna artikel, försvunnit, de ha fallit offer för nutidens hänsynslösa materialism. Det är ett djup bekänt, att gotländingarna ej visat mera förstånd för sin provins sköhet, än att de för snöd vinnings skull uppodlat ångarna, pärlorna i den gotländska naturen. Må vi hoppas, att med det vaknande hembygdsintresset med det vaknande hembygdsintresset, de som ännu finnas kvar, må bevaras, så att kommande slakten skola få ättminstone en aning om hur Gotland sett sig i gångna tider.

Karl Lindgren.